

Lanska levovska razstava.

(Spisal I. G.)

Dokaj let je že minulo od prve razstave na evropski celini, ki je bila v obednici praškega Klementina l. 1791. Narod za narodom je prirejal od tedaj razstave. In v tem tudi Slovani niso zaostali. Čehi so pokazali svoj napredek v praški razstavi, Hrvatje v zagrebški, in lani Poljaki v levovski. Nesrečno raztrgana in razkosana Poljska se je začela zopet dvigati, in glasno priča o tem uprav lanska razstava. Levovska razstava je kazala sadove poljske vede, slavni poljskih umetnikov, kazala je rodovitost poljske zemlje, bogastvo njenih rudnikov, marljivost in moč poljskega naroda. Na razstavi je bil lepo združen „najmodernejši“ duh s krepko preprostostjo, katera je odsevala iz narodopisnega oddelka, iz „poljske vasi“, zgrajene v zadnjem delu razstave. Niso bile razstavljene samo najnovejše umetnine, najnovejši obrtni izdelki in najnovejše iznajdbe, ampak v narodopisnem oddelku si videl tudi, kako živi preprosti Poljak še dandanes, rekel bi, po staropoljskih šegah. Videlo se je, kakor da bi se bila tu pobratila dva življa, ki sta si popolnoma sovražna: velik napredek v vseh strokah, ob enem pa življenje po starih, nepokvarjenih šegah.

Ni čuda torej, da so hiteli na razstavo Poljaki od vseh krajev svoje domovine, in da so jo obiskovali tudi ptujci. Gruča za gručo je prihajala z električno železnico iz prijaznega Levova na razstavišče. Razstavi so bili odmerili lepo ravnico v Kilińskem parku, ki se razprostira na južni strani Levova precěj visoko nad mestom.

Vse, kar je videl obiskovalec na prvi pogled na razstavi: najraznovrstnejše stavbe po razstavi, trume obiskovalcev, krasne poljske narodne noše — vse to se je zivalo v slikovito celoto. In če bi človek prištel k temu še nešteto množico židov, ki so tudi vsi v pristno židovski obleki, imel bi že v tem posebno razstavo, razstavo na razstavi.

Ker pa navadno ne hodijo na razstavo ljudij gledat, ampak to, kar je „razstavljenega“, zato jo je vsakdo brž ubral, ne mené se za druge, kamor ga je najbolj vleklo.

Najbolj je zanimala skoraj vsakogar panorama „bitva pri Raclawicah“. Že od zunaj ima ta paviljon čudno podobo: okroglo, široko poslopje brez oken (svetloba dohaja skozi streho) je podobno najbolj velikanskemu bobnu. Saj je pa tudi nekaj prostora treba za 120 m dolgo in 15 m visoko podobo, ki je napeta znotraj ob zidu okrog in okrog. Vhod je pod podobo v tleh, zato da ni nikjer pretrgana. Sredi paviljona je hribček, in vrhu tega hribčka šele privedó podzemelske stopnice na dan; zdi se

človeku, da je najedenkrat stopil v sredo bitve. Okrog in okrog polno kmetov s kosami, dragoncev, topov v gostem dimu in cele trume pehote. Kar težko si je misliti, da je to le podoba. Ta učinek se je videl pri vseh gledalcih. Če jih je bilo še več, vendar so molčali kakor v cerkvi; kdor je pa govoril, govoril je le po tihem.

Podoba predočuje odločilni trenutek v bitvi pri Raclawicah dné 4. malega travna l. 1794.; na vseh straneh že zmagujejo Ruse Poljaki, katera vodi junaški Kościuszko. Slikano je vse tako resnično, da tudi gledalca poprime ono navdušenje, ki navdihuje Poljake, kateri še umirajoči stegujejo roke proti Kościuszkju.

Slika sta izdelala Jan Styka in pa Wojciech Kossak. Pomagali so jima še: Boller, Popiel in Rozwadowski.

Svojo umetnost so pa pokazali Poljaki v celotni podobi v umetnostni palači in v Matejkovem paviljonu. V umetnostni palači — veliki zgradbi v laški renesansi — zanimata nas najbolj dva oddelka: razstava starih slik, urejenih po času, in razstava novejših umetnin. (Tretji del je bila zbirka zgodovinsko zanimivih starih predmetov: orožja, dragotin, posod itd.)

V prvem delu so po času razvrščene slike kazale, kako je vzrastla poljska umetnost od l. 1764. do danes iz malega zrnca v veliko drevo. Poljska je sicer od nastopa Stanislava Poniatowskega l. 1764. dalje propadala, a umetnost je prav v tem času rastla. Ta del umetnostne razstave — retrospektivni del — kaže, kako se je povzpela poljska umetnost od skoro nezatnega začetka do velikih ustanovnikov sedanje, povsodi čislane poljske umetnosti, do Grottgerja in Matejka.

V razstavi modernih umetnin je na prvem mestu Grottger (Matejku so postavili poseben paviljon). Med drugimi modernimi poljskimi slikarji je najznamenitejši Siemiradzki, katerega Nemci pohvalno imenujejo „Coloritzauberer“. Vredna tega imena je slika: „Jezus pri Mariji in Marti“, ki je bila med drugimi njegovimi slikami na razstavi. Ta slika se vidi od daleč, kakor lepo zložen šopek cvetic. Res lepa slika združuje Siemiradzkiemu priljubljeno orijental-sko krasoto z idejalno lepoto.

Preveč bi bilo, ko bi naštevali le imena drugih modernih poljskih slikarjev, ki so razstavili v tem delu svoje slike. V tem delu umetnostne palače, v razstavi modernih slik je imelo 400 umetnikov 800 del. Imenujmo le nekatere znamenitejše: slikar bitev Brandt, Fałat, Pochwalski, Kowalski, Gierymski, Pruszkowski. Le škoda, da je bila tudi kaka taka slika vmes, ki se nikakor ne more imenovati lepa. (Dalje.)

Darovi za Marijanišče.

Gospod Tomaž Kajdiž, dekan	gld. 5.—	Gospod Tomaž Rožnik, kapelan	gld. —.80
„ dr. Feliks Suk, kanonik	„ 10.—	„ Vincenc Mežan, kapelan „	„ —.80
„ František Ohera, župnik v Nýřanech (Čechy)	„ 1.—	Nekdo po g. dekanu Fr. Kummerju „	„ 5.—
„ Iv. Krušič, deželni šolski svetnik	„ 5.—	Po gosp. Josipu Novaku, župniku „	„ 2.—
„ Lovro Janžekovič, župnik „	„ 6.—		

Bog plati dobrim srcem!

Vodstvo Marijanišča.

Lanska levovska razstava.

(Spisal I. G.)

(Dalje.)

Kdor govori o levovski razstavi, ne more izpustiti Matejkovega paviljona. Slike slavnega zgodovinskega slikarja Matejka, razstavljene v tem paviljonu, imenujejo se lahko ilustracija poljske zgodovine. Matejko, kateremu so bili izredno znani zgodovinski viri, oživil je v svojih lepih delih vse znamenitejše trenutke poljske zgodovine. Izmed neštevilne množine slik v tem paviljonu omenjamo le štiri velikanske podobe, ki nas spominjajo štirih najznamenitejših dób v zgodovini Poljske: 1. „Hold pruski“: Prusi priznajo nadoblast Poljske, in Poljska se je od tedaj (l. 1466.) razprostirala od Črnega do Baltiškega morja. 2. „Lublinska unija“: Litva se popolnoma združi s Poljsko, za obe zboruje odslej le jeden državni zbor (l. 1569.) 3. „Rejtan v Varšavskem zboru“: slika predočuje Varšavski državni zbor, ki je l. 1773. vsled pritiska Katarine II. potrdil prvo razdelitev Poljske in se je Rusom, Prusom in Avstrijcem še zahvalil zanjo. Ugovarja samo Tadej Rejtan, nasprotniki so ga pa vrgli na tla in spodili. Slika kaže razključenega Rejtana pri vratih na tleh, kažočega na razgaljene prsi. Obsuli so ga deloma jezni, deloma preplašeni zborovalci, katerim se z obrazov bere, kaj jih vodi. Nad zborovalci na steni zborovalne dvorane pa visi podoba Katarine II. — duh, ki zapoveduje zastopnikom Poljske. 4. „Kościuszko pod Raclawicami“ — podoba iz bitve pri Raclawicah: Kościuszko vodi svojo vojsko v boj. Okrog nje že leže mrličiči in ranjenci, skozi redko drevje se vidi, da se v daljavi nekateri že bojujejo.

Razven teh štirih slik pa, ki zanimajo gotovo vsakogar brez razločka, je še neštevilno drugih. Večje so še: „Bitva pod Grunwaldenom“ (l. 1410.), v kateri so združeni Poljaki, Litvani, Rusi, Tartari in Čehi zmagali Pruse in oslobodili

Litvo njih napadov. Dalje „Jeanne d'Arc“ in nedovršena „Prisega Jana Kazimira“.

Ta paviljon je bil pač najboljši spominik, ki so ga Poljaki postavili svojemu velikemu umetniku.

Kako se je šolstvo povzdignilo v Galiciji zadnjih 25 let, to je pokazal paviljon deželnega šolskega sveta. Posebno zanimiv je bil tudi paviljon obrtnih šol, kjer so bili razstavljeni izdelki obrtnih učencev: lončarjev, kolarjev, mizarjev i. dr.

V slovstvenem paviljonu si lahko dobil pregled poljskega slovstva in vzlasti časništva.

Da se je izkazal posebno poljedelski, živinorejski in rudarski del razstave, umeva se tako samo ob sebi, saj je Galicija v tem oziru prva avstrijska kronovina. V velikem poljedelskem paviljonu so razstavili pridelke, orodja, načrte za izboljšanje zemljišč itd. Bučelarji so pokazali raznovrstne oblike ulov, orodje za pridelavo medú in medice — poljske narodne pijače. Ribarstvo, katero se je zadnji čas jako povzdignilo po društvi prof. dr. Nowickega, zgradilo je svoj akvarij, kjer si lahko opazoval te povodne gojenke. Od časa do časa so kazali v posebnih hlevih konje — gališko posebnost — in drugo živino.

Najznamenitejša je bila pa v tem oziru razstava posojilnic, in še bolj nego ta, razstava kmetovskih društev „Kółka rolnicze“. Ta društva napravljajo po deželi, povsodi, kjer se ustanové, svoje gostilne, čitalnice in prodajalnice, ter tako vsestransko podpirajo kmetovalce. Da je bilo takih društev res potreba, to priča velikanski vpliv ljudstvo izkoriščajočih židov in cepljenje malih posestev. Že leta 1882. je bilo 350.000 takih posestnikov, ki so imeli manj kakor pet oralov sveta. Kako je kmetijstvo vedno propa-

Lanska levovska razstava.

(Spisal I. G.)

(Konec.)

Na videz malenkosten, v resnici pa jako poučen je bil zadnji del razstave, t. j. poljska vas. Devet zgradbic je bilo vsega skup: lesena cerkev zjedinjenih Grkov, kočja iz okolice Brodov, mazurska, podelska in huzulska kočja; kočja od Dnjestra, krakovska in tatranska kočja ter plemenitaški dvorec. Narejeno je bilo vse tako, kakor se dela po dotičnih krajih: lesena, ali slabo zidana, ali pa še le ilovnata kočja, slamnata streha, hlev, na dvorišču pa tu in tam štor poln piskrov, zanikaren plot itd. Leseno cerkvico grško-katoliških Rusinov s tremi kupolami je zgradil kmet Leško Komboruk brez odrov. V njej je bilo mnogo dragocene mašne obleke, polne mize civilskih cerkvenih knjig in okorne bizantinske slike. Iz bazilijanskega samostana Krechowa je bila stara umetna „ikonostaza“, t. j. stena, ki zakriva vernikom duhovnika pri oltarju. Po kočjah te vasi so bile razložene noše dotičnih krajev, posoda in hišna oprava. Da, po nekaterih kočjah so stanovale celó družine, katere so bili poklicali iz dotičnih delov Galicije. Prav, kakor bi bil doma, skakal je okrog podolske kočje mal deček; in če ga je kdo vprašal, odkod je, odrezal se je moško: „S Podol“. V mazurski kočji je delal star mož piskre, v huzulski kočji je delal slavni huzulski rezar — samouk Vasyl Szkryblak. Za narodopisje najvažnejše so bile pa stvari, ki so jih kazali v plemenitaškem dvorcu; vendar naj si ne misli kdo, da je bil ta dvorec morebiti lepo zidano poslopje. Narejen je bil le iz lepo oglajenih brun; daleč izpodnesena streha je okrog poslopja slonela na stebrih; vsi prostori so bili večinoma pri tleh, nekaj prvemu nadstropju podobnega je samo spredaj molelo izpod strehe. In vendar se mi je zdel ta dvorec nekako veličasten. Človek si ga v mislih prestavi na divje ukrajinske poljane 16. in 17. veka, kjer so živeli poljski plemenitaši — hkrati junaki v bojih s Tartarji — na velikanskih posestvih tako sijajno, kakor takrat plemenitaši niso živeli nikjer v Evropi.

V dvorcu je bila med drugimi, za narodopisje važnimi stvarmi, zbirka starega orožja, ki se je pač še rabilo v bojih s krimskimi Tartarji in knjižnica za narodopisje znamenitih knjig (vmes sem videl tudi Miklošiča); dalje štirideset postav v nošah iz raznih galiških krajev; štiriindvajset postav je bilo v lepi skupini: ženin in nevesta sta prišla od poroke in stariši so ju sprejeli na hišnem pragu ter jima ponujajo žganje in kolač. Šaljivec v slamnati kapi, s slamo

prepasan podi s slamnatim bičem sitneže strani. Godci so seveda tudi zraven.

Izmed teh postav v narodnih nošah naj omenim le „Krakowiaka“. Na glavi ima rdečo štirioglato čapko, okrog čela s črno jagnjičevino obrobljeno. Za čapko ima pero. Bel, rdeče in črno obrobljeni plašč mu sega čez koleno; pod plaščem ima črn, rdeče obrobljen in z zlatimi gumbi zapet tesen suknjič, ki mu sega do kolen; izpod njega mu malo ponižneje gledajo bele, rdeče lisaste hlače in škornji. — Razven tega je bilo v plemenitaškem dvorcu še godal, posod, vzorcev slikanih skrinj, krasno pisanih pirihov in drugih stvari cele kupe.

Ob prvih kočjah te „vasi“, pod grškim križem, sedel je pa star Rusin, vrtel in prebiral svojo žalostno donečo „liro“¹⁾ ter pel tožno-milo malorusko narodno pesem. Pesem mu je šla tako od srca, da se mu je na obrazu brala žalost. Prepeval je celi dan, in vedno ga je poslušalo dosti ljudi. — Če so pa nazadnje, na primer o mraku, zapeli še zvonovi, ki so bili pred leseno cerkvico obešeni, kakor je navada, kar pod milim nebom — tedaj bi si bil človek res lože mislil, da je v kaki vasi kje tam v Podolih, kakor pa da je na razstavi.

Ko bi hotel naštevati vse podrobnosti, moral bi seveda naštevati še paviljone za godbo, zračno železnico, kavarne in gostilne (seveda tudi „Restaurant français“, ki je bil tako drag, da bi človek pri jednem samem kosilu samega sebe zajedel.) No, take znamenitosti se pa tudi bliže vidijo, kakor v Levovu.

Ogledavši si razstavo, posedli so ptujci zvečer radi po pripravljenih stolih okrog tolmana, napravljenega na najlepšem mestu razstave, iz katerega so spuščali vsak večer okrog 9. ure razsvetljeni vodomet. Ko se je dobro zmračilo, zasvetile so se najedenkrat po celi razstavi elektriške luči. Videlo se je, kakor da bi nebo hitreje črnelo in se nekako umikalo jasni svetlobi elektriških lučij. Šum se je po razstavi polegel, slišalo se je le gosto govorjenje, in od daleč je odmeval dolgočasni „e-hup“ od kanadskega svedra. — Tu so ugasnile luči, ki so gorele prav okrog tolmana, in rmeno se blesteči šopi

¹⁾ Liro, s katero spremljajo „lirniki“ svoje pesmi, primerjali bi najlože kitari brez ozkega nastavka, na katerem so pri kitari napete strune. Lira ima tri strune, ob vse tri se plazijo kolesce, in vsled tega strune doné. Kolesce vrtili liriki z desnico, z levico pa prebira klinčke, ki se bliže ali dalje od kolesca dotikajo jedne strune, in ji zvišujejo glas, kakor je treba. Drugi dve struni imata pa vedno isti glas.